

JUDITH VISSER

HET MEISJE
MET DE
HALVE STER

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2023 Judith Visser
Omslagontwerp: Villa Grafica
Omslagbeeld: © Shutterstock; © Adobestock
Foto auteur: © Michael Risse
Zetwerk: MatZet B.V., Huizen
Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1353 4
ISBN 978 94 027 6936 4 (e-book)
NUR 301
Eerste druk oktober 2023

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

DEBRA

Het laatste scheutje daglicht liet zich maar moeizaam uitschenken over de krant. Vader had zijn stoel dicht naar het raam geschoven, maar ook al bleef de voorjaarszon elke avond langer aan de hemel staan, nu het bijna halftien was, zat haar voorstelling erop en maakte ze een laatste buiging naar haar publiek. Vader leek het niet te merken; zijn gezicht ging nog altijd verscholen achter de papieren muur van zwarte inkt en grijze korrelige foto's. En hoewel hij zich al zeker een kwartier niet had bewogen, had hij nog niet één bladzijde omgeslagen...

Het leek alsof hij alleen maar naar de voorpagina kon staren.

Moeder liep naar hem toe en plaatste zachtjes een hand op zijn schouder. 'Gideon?'

Hij reageerde niet.

Ze nam de krant uit zijn handen, legde hem op tafel.

Vader tuurde voor zich uit, uit het raam, zijn ogen wazig alsof de woorden die hij gelezen had nog altijd over zijn netvlies kropen. Eerder op de avond had hij zich beziggehouden met het nakijken van de proefwerken die hij dagelijks mee naar huis nam vanaf de hbs waar hij biologieles gaf. Toen leek er nog niets met hem aan de hand. Wat het ook was wat hem nu zo zwijgzaam maakte, het had iets te maken met de krant van vandaag.

Ik liep naar de tafel en boog me tegelijk met moeder over de voorpagina.

De kleine letters waren in het halfdonker niet te ontcijferen, maar de grote, vetgedrukte kop erboven schreeuwde ons tegemoet.

DUITSE TROEPEN HEBBEN DE NEDERLANDSE GRENS OVERSCHREDEN.

Moeder duwde het nieuws bij ons vandaan alsof het in haar vingers beet.

De krant viel op de grond. Daar keek het artikel provocerend naar ons op.

'Ze komen eraan,' klonk vader mat, nog steeds in zijn stoel bij het raam.

Ik ging bij hem staan en volgde zijn blik naar buiten, alsof we verwachtten dat de Duitse soldaten elk moment onze straat in zouden marcheren.

CHAVER

De jonge wolf had geen naam. Zijn ouders, broer en twee zusjes evenmin. Het maakte niet uit, want de jonge wolf dacht niet in namen. Hij dacht in geuren. In smaken. Gevoelens. Hij wist hoe iets rook, hoe het aanvoelde, of het eetbaar was of niet. Wat kon hem het dan schelen welk woord daar in de mensenwereld aan gekoppeld was? Mensen vonden het nodig om alles een naam te geven, niet alleen dingen maar ook elkaar. Als zij iets niet konden benoemen, bestond het niet. Wolven hadden daar helemaal geen behoefte aan.

Zij spraken hun eigen taal.

Elf maanden was hij. Over enkele dagen, op 12 mei 1940, zou hij jarig zijn, maar ook daar was hij zich niet van bewust. Net als woorden en namen was ook leeftijd voor de jonge wolf niet van belang. Nog niet zo lang geleden had hij niet eens geweten of hij mannelijk of vrouwelijk was. Hij en zijn nestgenootjes hadden toen altijd de typische welpgeur bij zich gedragen. In de neus van andere wolven maakte hem dit onzijdig, wat hem beschermde tegen conflicten met oudere seksegenoten. Pas toen enkele maanden geleden zijn geslachtshormonen zich gingen ontwikkelen, was ook zijn geur veranderd. Tegenwoordig hing er een onmiskenbare lucht van testosteron om hem heen, twintig keer zoveel zelfs als bij een volwassen reu.

Niet alleen hij had deze ontwikkeling doorgemaakt, ook zijn broer was zich anders gaan gedragen. Plotseling tilden ze allebei hun achterpoot op tijdens het urineren, zoals ze Vader Wolf zo vaak hadden zien doen. Daarna schraapten ze met hun achterpoten over de grond om vanuit de klieren op hun voetzolen hun persoonlijke geur voor andere wolven achter te laten, een duidelijke grens die zei: *dit hier is ons leefgebied, houd afstand!*

Alleen... er waren hier helemaal geen andere wolven.

Hier waren alleen maar Vader Wolf, Moeder Wolf en de vier welpen, die nu bijna jaarlingen waren.

Moeder Wolf was in verwachting van haar volgende worp. De jonge wolf merkte dat haar plas vreemd rook en dat ze anders uit haar ogen keek, al kon hij niet precies begrijpen wat dit betekende. Dat er in de dikke ronding van haar buik nieuw leven groeide, kleine welpjes die blind en hulpeloos op de wereld zouden komen zoals hijzelf een jaar geleden, zou hij pas beseffen wanneer het zover was.

In de lente, altijd in de lente.

Moeder Wolf wist het wél. Zij was al enkele weken druk in de weer met het gereedmaken van het nest waar zij de jongen op de wereld zou zetten. Ook wilde ze niet meer eten.

Rusteloos liep ze heen en weer door het wolvenperk.

Het voorjaar had ook invloed op de rest van de dierentuin. Alles bloeide en groeide. De zon verwarmde de lommerrijke lanen met hun hoge bomen en dicht struikgewas. Ze scheen op de sierlijke bruggetjes en weerkaatste op de vijvers. Bij een van die vijvers, in de buurt van het zeeleeuwenbassin, zat een zwarte zwaan te broeden op haar nest. Ze hield haar lange nek gestrekt en keek met haar helderrode ogen trots om zich heen. Elders in de tuin liepen zes jonge struisvogels achter elkaar aan. Ze waren net overgebracht uit Parijs en pikten schuchter met hun snavels op de grond. In het roofdierenverblijf werd een tijgerwelpje zo grondig door zijn moeder gewassen, dat hij zijn nagels in de grond moest haken om niet omver te kukelen.

Toch was deze lente anders dan die van voorgaande jaren: de jonge wolf merkte dat de wereld buiten het wolvenperk zich de afgelopen maanden afwijkend gedroeg. De stoet mensen die hij, vanaf het moment waarop hij met anderhalve maand voor het eerst uit zijn hol was gekropen, dagelijks voorbij had zien trekken, bleef de laatste tijd weg. De jonge wolf had de dierentuinbezoekers geaccepteerd als onderdeel van zijn wereld, en nu ze er opeens niet meer waren, bleef er een vreemde stilte achter die hij niet kon plaatsen.

Al waren er gelukkig altijd nog de apen.

Het hoge apenhuis stond tegenover het wolvenperk. Vaak hingen de apen met hun lange armen aan de tralies van de ronde buitenkooien. De jonge wolf keek er dan gefascineerd naar. De binnenhokken kon hij niet zien. Daar brachten de bavianen hun dagen door met op de grond speuren naar voedselresten. Ook ont deden ze met hun dikke vingers elkaars huid van schilfers en viezigheid. De resusaapjes, stokstaartjes en kapucijnapen hadden het vooral druk met alles in de gaten houden. En dan waren er nog de doodshoofdaapjes, de orang-oetans en natuurlijk de chimpansees. In de tijd voordat alles stil was geworden, waren het vooral de chimpansees geweest waar de bezoekers nooit op uitgekeken raakten. Sommige mensen wisten zelfs precies te vertellen hoe ze heetten.

‘Kijk, daar zit Marco,’ zeiden ze dan. ‘En daar heb je August en Josephine.’

Josephine had een bijzonder talent: zij kon schrijven. Op mooie dagen zetten de dierenverzorgers vaak een tafeltje op het gras bij het apenhuis. Eén tafeltje en twee stoelen. De verzorger ging op de ene stoel zitten, Josephine tegenover hem. In haar poot hield ze een potlood waarmee ze in een schrijfblok schreef. Hele vellen kraste ze vol. De bezoekers verzamelden zich dan altijd rond het grasveld, waar zij Josephine met hun ‘Phientje! Phientje!’ enthousiast aanvuurden.

De jonge wolf bleef op die momenten op veilige afstand van het hek.

Niet omdat hij reden had om bang te zijn; geen mens had hem ooit kwaad gedaan. Hij kwispelde zelfs wanneer de verzorgers kipkarkassen, hertenpoten en andere maaltijden over het hek gooiden. Maar toch... Iets in hem, een intuïtie zo oud als de natuur, waarschuwde hem voorzichtig te zijn. Want hoe vredig en veilig zijn kleine afgebakende wereld in de dierentuin ook was, de ervaringen van zijn voorouders leefden voort in zijn genen. En dus gluurde hij, half verscholen achter zijn rotsblok, argwanend naar de menigte bij het gras. En wanneer de opgetogen mensen begonnen te juichen en klappen, verlangde hij naar het moment waarop de zon onderging en de toegangspoorten van de Rotterdamse Diergaarde zich sloten voor de nacht. De jonge wolf hield van de maan, die alleen in de duisternis haar gezicht toonde en met een natuurlijk gezag de dag tot afscheid dwong. Daarna kon de jonge wolf tot wel zestien kilometer in de wijde omtrek luisteren naar de symfonie van het nachtleven. De diergaarde lag midden in de stad, dus er viel altijd wel iets te ontdekken. Hij hoorde voorbijrijdende trams klingelen, en vanuit het naastgelegen station klonk het geluid van de treinen die binnenkwamen en wegtrrokken. Ook rook hij de auto's die door de Kruisstraat reden. Maar die geuren en geluiden kwamen van ver, niet vanuit het park zelf. En als hij er lang genoeg naar luisterde, werden zijn ogen vanzelf zwaar, tot hij de maan niet meer zag en de nachtklanken niet meer tot hem doordrongen.

Dan was er rust.

De enige verstoring daarvan waren de Duitse vliegtuigen die 's nachts overvlogen en hem deden opschrikken uit zijn slaap..

In de ochtend kwam de dierentuin weer tot leven. Althans, zo was het voorheen altijd gegaan. De dierenverzorgers, gekleed in hun donkere pakken en met een pet op, hadden veel te doen. De jonge wolf keek graag toe hoe ze jonge orang-oetans lieten kopjeduikelen op het gras of wanneer ze de chimpansees een voor een mee uit wandelen namen.

Bij mooi weer werden zo nu en dan ook de olifanten Sonny en Rimba op zo'n wandeling meegenomen.

Wat de jonge wolf niet wist, was dat dit stel ooit zorgeloos door de wouden van Sumatra had gezworven. Dagelijks sjokten ze kilometers door de jungle om de honderdvijftig kilo groenvoer die ze elke dag nodig hadden bij elkaar te sprokkelen. Jagers hadden echter een abrupt einde aan hun vrijheid gemaakt: Sonny en Rimba werden gevangen en op een boot naar Nederland gezet om daar aan hun leven in de Diergaarde te beginnen. Tegenwoordig stonden ze dag en nacht in een krappe houten keet. Een buitenweide ontbrak. Er was alleen een soort voortuintje

zonder gras. De verzorgers bedachten een oplossing voor dit probleem: tochtjes door de dierentuin.

Rimba wilde er niets van weten, maar Sonny kreeg met leren riemen een soort zadel om zijn lijf gebonden. Daarbovenop werd een bankje geplaatst, waar wel zes kinderen tegelijk op konden. Terwijl de kinderen schaterden, sjokte Sonny met hangend hoofd en doffe ogen door de groene laantjes.

Deze ritjes waren heel populair.

De dierenverzorgers keken tevreden toe.

Behalve de wolven, apen en olifanten leefden er nog veel meer dieren in de dierentuin. De jonge wolf hoorde ze, rook ze. Er waren leeuwen, ijsberen en zebra's. Papegaaien, spitsnuitkrokodillen en nimmerzatten. Elke diersoort had zijn eigen geur, zijn eigen geluid. Samen vormden ze voor de jonge wolf de klanken en het aroma dat hoorde bij de andere kant van het hek.

Eén dierentuinbewoner kon men vanaf de straat al zien zitten: de mandril. Die woonde in een hoekkooi van het apenhuis, schuin tegenover het wolvenperk en niet ver van de ingang, waar de portiers met goud gebiesde uniformen in hun hokjes zaten. Met zijn rode neus, gele baard, blauwe wangen en lichtgevend paarse kont was deze mandril een opvallend uithangbord van de dierentuin.

Maar de hoofdingang was nu gesloten en de portiers waren weg.

De jonge wolf wist niet waarom de poorten tegenwoordig dicht bleven, maar de reden was heel eenvoudig. De Rotterdamsche Diergaarde was gebouwd op een stuk groen naast het treinstation. Aan de ene kant tuften stoomtreinen over het spoor, aan de andere kant kabbelde het water van de Diergaardesingel. Tussen die treinen en het water woonden de dieren. De bezoekers van de diergaarde noemden deze plek hun paradijs, midden in de stad. Maar de dieren ervoeren dat anders. De veel te kleine hokken, roofdieren die binnen achter de tralies zaten terwijl ze in hun hart wisten dat er meer moest zijn dan dit, het gebrek aan buitenleven...

De schuifpui die 's zomers open kon, leverde voor veel van hen alle frisse lucht.

Eigenlijk waren de wolven de enige roofdieren die het een beetje goed voor elkaar hadden: in 1931 had een rijk lid van de dierentuin een groot wolvenperk cadeau gedaan, waar nu de familie Wolf leefde. Van zulke bewegingsvrijheid konden de andere dieren alleen maar dromen.

Het was dus niet gek dat men enkele maanden geleden besloten had dat het tijd was voor een nieuwe ontwikkeling. De boel werd gesloten, ter voorbereiding op een verhuizing. De Diergaarde zou naar een nieuwe locatie vertrekken, waar alles moderner en ruimer was. De dag van de grote verhuizing beloofde een spectaculaire feestdag te worden, eentje waarover men in Rotterdam nog lang zou napraten,

daar waren de verzorgers van overtuigd. Vol verlangen werd ernaar uitgekeken. De dierenkaravaan zou in een feestelijke optocht naar de nieuwe locatie in de Blijdorppolder trekken, met in het midden de bestuursleden op kamelen en daarachter de versierde dierenwagens.

Helemaal voorop zou de directeur rijden.

Op Sonny.

Zo kwam het dat de diergaarde afgelopen najaar voorgoed haar hekken had gesloten voor bezoekers. Nu zou niemand in de weg lopen bij de voorbereidingen voor de verhuizing. Maar hierdoor was er een bijzondere situatie ontstaan: de nieuwe dierentuin was nog niet open, terwijl de oude wel al dicht was. Toch zat er niets anders op. Er moesten gebouwen worden afgebroken, hekken neergehaald, en daar was ruimte voor nodig.

De nieuwe dierentuin zou Diergaarde Blijdorp gaan heten.

En wat zou het allemaal mooi worden...

DEBRA

Moeder tikte met haar vinger op de rand van Siems bord. ‘Ook je witlof eten.’
‘Lust ik niet.’

‘Dat denk je maar. Gewoon opeten.’

Siem prikte met zijn vork in de witte reepjes en zei: ‘Vies.’

‘Ik begrijp het wel, hoor,’ merkte vader op. ‘Witlof is voor grote jongens. Kleine jongens kunnen de lekkere smaak nog niet proeven. En Siem is natuurlijk nog heel klein.’

‘Nietes! Ik ben een grote jongen.’

‘Echt?’ Vader trok verbaasd zijn wenkbrauwen op. ‘Laat eens zien dan? Een grote hap, voor een grote jongen.’

Siem bracht de vork naar zijn mond. Even wachtte hij, maar zodra hij er zeker van was dat we allemaal keken, nam hij een flinke hap, kauwde een paar keer en slikte met samengeknepen ogen het bittere spul door.

‘Goed zo,’ zei moeder met een glimlach.

Het was de eerste keer vandaag dat ik haar gezicht zag opklaren. De hele maaltijd hadden zij en vader gezwegen. Ook ik wilde niet over de naderende oorlog praten, niet waar Siem bij was. Hij was pas zes, de onverwachte benjamin die geboren werd toen ik al veertien was, en oorlog was niet iets waar hij zich mee bezig zou hoeven houden. Zijn wereld bestond uit schoolvriendjes, speelgoed en de kinderboeken die ik uit de bibliotheek voor hem meebracht.

De ongewone stilte aan tafel leek hem niet op te vallen.

Normaal gesproken was ons avondeten het moment waarop we druk in gesprek waren, vader die vertelde wat hij die dag op school had meegemaakt, moeder die mij vroeg hoe mijn werkdag in de leeszaal geweest was. Maar vandaag was moeder tijdens het eten van tafel weggeglip om een grammofoonplaat uit de hoes te halen en onder de naald te leggen.

Siem neuriede zachtjes mee met The Andrew Sisters.

Na het eten kwam vader naar de keuken om moeder te helpen met de afwas. Weer iets ongebruikelijks, want dit was iets wat ik altijd deed zodat hij aan het nakijken van zijn proefwerken kon beginnen.

‘Houd jij Siem maar even bezig,’ zei vader nu, terwijl hij de mouwen van zijn overhemd opstroopte en een sponsje pakte.

In de woonkamer ging ik bij mijn broertje op de grond zitten, waar hij zijn tot steeds snellere rondjes liet draaien. Onze Schotse collie Tess keek gefascineerd

naar het houten ding dat maar bleef zwieren. Siem lachte. Ik hoopte maar dat hij niet hoorde hoe vader en moeder in de keuken op gedempte toon met elkaar spraken. Hoe duidelijk het was dat vader zich steeds meer zorgen maakte. De wereld was al acht maanden in oorlog, maar Nederland had zich tot nu toe afzijdig weten te houden. Vader vroeg zich af hoelang dit nog zo zou blijven.

Moeder zei weinig.

Een jaar geleden, op 17 mei 1939, had ze meegelopen in de vredesmars in Rotterdam. Samen met andere vrouwen was ze in beweging gekomen uit angst voor de grote oorlog die Europa opnieuw dreigde te gaan verscheuren. De vrouwen hadden hevig geprotesteerd tegen de overdracht van burgervliegveld Waalhaven aan het ministerie van Defensie, omdat ze dit als een ernstige bedreiging zagen voor de stad. Ik kon me moeders strijdlustige houding van destijds goed herinneren. Maar ik had me ook afgevraagd waar ze zich toch zo druk om maakte.

Want zo'n vaart zou het allemaal heus niet lopen.

Nooit had ik kunnen vermoeden dat ik een jaar later zou terugverlangen naar haar vurige opstandigheid van toen. Waarom riep ze nu niets?

Het was bijna alsof ze haar krachten spaarde, en dat was vele malen beangstigender dan haar spandoek en gebalde vuist in de lucht.

Toch had ik vanmiddag, tijdens mijn werk in de Gemeentebibliotheek Rotterdam, de indruk gekregen dat andere mensen zich helemaal niet zo druk maakten om de oorlogsdreiging. Eigenlijk merkte ik aan de opmerkingen van de bibliotheekbezoekers dat bijna iedereen geloofde dat Nederland wel weer neutraal zou blijven, net als in de vorige grote oorlog. Ze gaven toe dat het er nu misschien wat onheilspellend uitzag, maar de donkere wolken zouden heus vanzelf over ons land voortrekken. Hooguit zouden we het in de verte horen rommelen.

‘Wat denk jij?’ had ik aan Jo gevraagd, die op de kinderleeszaal werkte.

‘Lastig te voorspellen. We zullen het moeten afwachten.’

Jo was ongeveer tien jaar ouder dan ik. Haar broer werkte bij de krant, waardoor Jo vaak op de hoogte was van het laatste nieuws.

‘Vader zegt dat we moeten hopen op het beste, maar rekening houden met het ergste,’ zei ik.

Jo knikte. ‘Slimme vader.’

Wat ik er zelf van moest denken, wist ik niet. Het was allemaal zo onlogisch. Sinds augustus vorig jaar maakte Nederland zich al klaar voor wat ‘de gewapende neutraliteit’ werd genoemd, maar tegelijkertijd had iedereen instructies ontvangen om bij dreiging van luchtaanvallen meteen met zwart papier de ramen te verduisteren. En waarom waren er soldaten gemobiliseerd, schuilkelders aangewezen en hamsterverordeningen van kracht, als Nederland onpartijdig zou blijven?

Telkens wanneer ik de soldaten door onze stad zag marcheren, vroeg ik me af hoe het voor hen moest zijn om te weten dat het allemaal maar voor spek en bonen was, dat ze oefenden voor een oorlog waar zijzelf buiten zouden blijven. De rest van Rotterdam zag de opzichtige marsen door de stad vooral als een bron van vermaak, vooral omdat die ook nog eens omlijst werden met muziek van het Korps Mariniers. Trots liepen deze Tamboers en Pijpers voorop en maakten op hun eigen manier de poppenkast compleet.

Hoe konden we een dergelijke vertoning serieus nemen?

Volgens Jo hadden de Nederlandse soldaten een belabberde uitrusting en waren ze onvoldoende getraind. Slechts een zeer klein deel had enige militaire ervaring.

Dat zei toch wel genoeg?

Alles wees erop dat vader de enige was die werkelijk vreesde voor een aanval.

Toen vader klaar was in de keuken, ging hij alsnog aan zijn bureau zitten. Zijn werk als biologieonderwijzer hield niet op zodra hij het schoolgebouw uit liep, zei hij altijd. En de buik van de grote bruinleren tas aan zijn schouder zag er inderdaad elke dag opnieuw volgevreten uit, dik van de stapels papierwerk die hij mee naar huis nam.

We waren er allemaal aan gewend dat de keukentafel een dubbelleven leidde als werkplek.

En nooit klaagde vader erover. Lesgeven over de natuur was zijn grote passie. Ik kon nog maar net lopen toen hij me al achterop zijn fiets meenam naar Rockanje, een tocht van ruim twee uur. Eenmaal in de duinen aangekomen mocht ik op zijn rug klimmen wanneer het zand te mul werd voor mijn korte beentjes, of de klim naar een duintop te steil. Tijdens deze wandelingen wees vader voortdurend planten, bomen en struiken aan en vertelde er iets over. Ook later, toen ik zelf kon fietsen, trokken we eropuit naar het duinbos, waar we ons direct in een heel andere wereld waanden. In Rockanje stonden geen hoge gebouwen zoals in de stad, er was geen druk verkeer, er waren geen lange winkelstraten. In plaats daarvan stapte je een plantenrijkdom binnen, waar mijn vader om de haverklap stilstond en vroeg: 'Debra, wat is dit voor plantje?'

'Eh... een madelief?'

'Nee, dit is geen madelief. Dit is een zomerfijnstraal.'

En dan tien minuten later: 'Debra, wat was nou ook alweer de naam van dat plantje?'

Wat was ik trots als ik het juiste antwoord gaf!

Vader kon eindeloos vertellen over alles wat maar met de natuur te maken had. Bessen, struiken, diverse soorten mossen, grassoorten. Elke struik moest benoemd worden, elke grasspriet gezien.

‘In het groen raak je nooit uitgekeken,’ zei hij altijd. ‘Je hoort alles, je ziet alles, je ruikt alles. En het kost niets, je hoeft het alleen maar te beleven.’

‘Waarom gaan we hier dan niet gewoon wonen?’ had ik tijdens een van onze wandelingen gevraagd.

‘Omdat de school waar ik werk in Rotterdam staat, en daar kom ik óók heel graag.’

Met mijn zeven jaar had ik zo begrijpend mogelijk geknikt. Door tijdens de werkweek in Rotterdam te zijn en in de weekenden zijn geliefde natuur te bezoeken had vader een voor hem perfecte balans gevonden.

‘Bovendien is Rockanje een boerendorp,’ had hij er nog aan toegevoegd, ‘en jouw moeder is een echt stadmeisje.’

Moeder ging inderdaad zelden met ons mee het duinbos in, maar ze was blij met de huisgemaakte lavendelzeep die vader in de zomer voor haar kocht bij een van de huisjes achter de dijk. Ze gebruikte die zeep nu nog steeds. Zelf kon ik me na al die jaren nog het bruine poedeltje herinneren waar ik mee speelde terwijl vader afrekende en dat ik stiekem veel leuker vond dan de bloemen en planten die we zagen.

In mijn geheugen zag ik ons nog altijd lopen samen, vader met de verrekijker om zijn hals, ik met kaplaarzen aan mijn voeten die mijn sokken in propjes veranderden. Toch begreep ik nu, al die jaren later, vaders passie pas echt. Want ook ik had iets gevonden waar ik me werkelijk mee verbonden voelde. Telkens wanneer ik bezoekers van de leeszaal een favoriet boek aanraadde of thuiskwam na een werkdag en me eindelijk zélf met een nieuwe titel op de bank kon installeren, voelde ik in het diepst van mijn wezen dat dit was waar ik gelukkig van werd. Lezen was mijn passie, zoals biologie de passie van vader was.

Hoe meer ik als kind het lezen ontdekte, hoe minder vaak ik nog met vader meeding. Want hoe fijn het samen in het duinbos ook was, nog prettiger was het boek dat thuis op me wachtte. Waar vader me had voorgesteld aan de parels van het Zuid-Hollandse duinlandschap, liet moeder me kennismaken met de rijkdom van de bibliotheek, en het duurde niet lang voordat ik begrepen had dat dáár de echte schatten te vinden waren. Met een boek in de hand had je een vinger op de schakelaar die je naar een andere wereld bracht. De vreugde die ik als jong meisje voelde wanneer ik met een nieuwe verzameling boeken in mijn armen naar onze woning aan de Beukelsdijk liep, was waarschijnlijk wat vader ervaarde als hij een ijsvogel over het water zag scheren. En hoe ouder ik werd, hoe meer mijn leeshonger toenam. Het was dus niet moeilijk geweest te bedenken wat ik na de hbs zou gaan doen.

Ik wilde in de bibliotheek werken.

En na een opleiding van twee jaar ging die wens in vervulling.

Inmiddels was ik al bijna een halfjaar bibliotheekassistente in de Gemeentebibliotheek op de Nieuwemarkt. Er was geen plek op de wereld waar ik me meer zou thuis voelen dan daar.

Om halftien legde ik mijn boek weg. Het was tijd voor het avondrondje met Tess. Sinds het moment waarop zij vier jaar geleden onze familie had verrijkt, was ons wandelingetje voor het slapengaan mijn favoriete moment van de dag. Samen door de stille straten wandelen, rustig reflecteren op de verstreken dag, zorgde ervoor dat ik daarna met een voldaan gevoel in bed stapte.

Nu ik een baan had, kon ik overdag niet meer met haar uit, dat deed moeder tegenwoordig, maar in de weekenden nam ik haar graag mee naar het Vroesepark. De afgelopen maanden hadden we vanuit daar de aanleg en bouwvoororderingen kunnen zien van wat binnenkort de nieuwe dierentuin zou worden. De oude was al meer dan een halfjaar dicht.

Siem keek reikhalzend uit naar de grote opening. We zouden er samen naartoe gaan.

Ik vloekte zachtjes toen mijn knie, niet voor de eerste keer, een paaltje raakte. Nu de straatverlichting uit stond, was het tegenwoordig zo donker overal. Gelukkig waren de trottoirbanden en lantaarnpalen wit geschilderd, voor de veiligheid van voetgangers en ook om het verkeer niet te veel te ontwrichten. Dat scheelde in elk geval iets.

Voetje voor voetje liep ik verder, naast Tess die nergens last van had.

In de duisternis was het soms lastig voor te stellen dat deze buurt overdag bruisde van licht en leven. Maar het toneel waar lachende kinderen hadden gespeeld en waar de melkboer met zijn paard en wagen voorbij was gekletterd, was nu leeg. Het doek was gevallen.

Langzaam raakten mijn ogen op het maanlicht ingespeeld en namen de contouren van huizen en bomen hun donkere vorm aan. Mijn stappen werden groter. Voorheen had ik hier, een paar minuten bij de Beukelsdijk vandaan, altijd even omhooggekeken bij het huis van Miriam. Net als ik woonde zij in een portiekwoning, samen met haar ouders en twee jongere zussen, en als ik in haar kamer licht zag branden, stelde ik me altijd voor hoe ze in haar dagboek schreef dat ze al jarenlang trouw bijhield. Maar nu zag ik niets. Haar raam werd, net als alles eromheen, opgeslokt door de verplichte zwartheid.

Hoelang zou het nog duren voordat alles weer normaal was?

Gelukkig woonden we in Rotterdam, had Miriam vorige week opgemerkt. 'Hier zitten we tenminste veilig, zegt vader. Dankzij al het water om ons heen kunnen de Duitsers maar moeilijk in dit gebied komen. Dus als het misgaat in ons land en er gebeurt iets vreselijks, dan is dat in elk geval ver bij ons vandaan.'

Haar vaders aanname klonk logisch. Geruststellend zelfs.

We moesten er maar gewoon het beste van hopen.

Tess liep voor me uit onze straat weer in. Ook in het donker wist ze precies waar we moesten zijn.

Samen klommen we de trappen op. Toen ik naar binnen stapte en mijn jas en de hondenriem aan de kapstok hing, schalde de blikerige stem van de minister-president uit de radio. Snel liep ik de woonkamer in, waar vader en moeder aan tafel zaten en aandachtig luisterden naar wat er werd gezegd.

‘Gaat u maar rustig slapen,’ klonk het vanuit de ether. ‘De overheid waakt over u.’

Die nacht sprong Tess wild van mijn bed. Ze stootte een hoge, dringende blaf uit. Met een ruk schoot ik overeind, wrijvend in mijn ogen. Buiten klonk er een rommelend geluid, een soort aanhoudend gedreun. Het leek op dat van onweer of vuurwerk maar toch anders. Dit was lager, dieper. Ik sloeg de dekens van me af en stootte mijn kamer uit.

In de gang stond vader, gekleed in zijn grijze pyjama.

Moeder stond achter hem, net als ik in een lange, witte nachtjapon.

‘Wat gebeurt er?’ vroeg ik.

Ook Siems kamerdeur ging open. Zijn gezicht was bleek in het licht dat vader had aangeknipt en hij leek ongelooflijk klein zoals hij daar in zijn geruite kinderpyjama in de deuropening stond. Zijn mond viel open toen hij ons allemaal zag staan. ‘Wat doen jullie?’

We wisten het niet.

Allemaal waren we wakker geschrokken, maar geen van allen wisten we waarvan precies.

Tess drukte zenuwachtig haar neus tegen mijn been. Ik streek haar tussen haar oren en maakte kalmerende geluidjes.

‘Ik zet de radio aan.’ Vader liep naar de keuken. ‘Misschien is er een nieuwsuitzending.’

Snel pakte ik Siems hand. ‘Kom. We gaan luisteren.’

Even later stonden we rond de radio, die op zijn eigen kleine tafel in de keuken stond. Siem stond dicht tegen me aan met zijn slaaptijger in zijn hand. Aan mijn andere kant stond Tess. Allemaal keken we met ingehouden adem toe hoe vader aan de knoppen draaide tot het statische geruis veranderde in een mannenstem.

Vanuit een nachtmerrie werden de woorden die we zo vreesden de realiteit in geslingerd.

Nederland was in oorlog.

Vrijwel meteen kringelde het geluid van stemmen op straat omhoog naar ons raam. Moeder deed het licht uit, waarna we de gordijnen opzijshoven en naar buiten gluurden. Hele groepen mensen stonden daarbeneden, gewoon zo, in hun nachtgoed. Ondanks de duisternis waren sommige schimmen duidelijk te herkennen. Daar had je Truus, en even verderop zag ik mevrouw Verhallen van de overkant.

‘Wij blijven binnen,’ klonk moeder direct, nog voordat iemand van ons iets had gezegd.

‘Maar misschien is Miriam ook wel buiten,’ zei ik. ‘Misschien –’

‘Morgen kunnen jullie elkaar weer zien.’ Vader sloeg zijn arm om me heen. ‘Nu blijven we inderdaad hier.’

Beneden ons stootten mensen elkaar aan en tuurden met open mond naar de hemel.

‘Die mensen staan elkaar alleen maar paniek aan te praten,’ zei moeder. ‘Daar schiet niemand wat mee op.’ Ze trok de gordijnen weer dicht.

Nu kon het licht weer aan.

‘Wat is er gebeurd?’ wilde Siem weten. ‘Wat doen al die mensen buiten?’

‘Niets,’ zei vader. ‘Kom, knul, terug naar bed met jou.’

Met wijdopen ogen lag ik onder de dekens. Vader en moeder bleven op – het was immers al bijna ochtend – en ik vroeg me af of ik me niet beter ook alvast had kunnen aankleden. Het was duidelijk dat slapen niet meer zou lukken vannacht.

Of ooit nog.

Want ineens was daar het woord geweest met de afschuwelijke klank en de nog afschuwelijkere betekenis: oorlog. Vliegveld Waalhaven, op Rotterdam Zuid, was gebombardeerd. Het was medegedeeld op de radio, het was echt. Het gebeurde.

Oórlóg!

Ik hoorde aan de oppervlakkige ademhaling van Tess, aan mijn voeteneind, dat ook zij nog wakker was. Zij begreep natuurlijk helemaal niets van deze situatie. Nog minder dan ik.

Oorlog, klonk het opnieuw koortsig in mijn hoofd. Oorlog.

Hoe kon dit waar zijn?

Oorlog was iets uit het buitenland. Iets uit het nieuws, de radio, de kranten. Iets van vroeger. Iets van ver weg. Oorlog was bommen en granaten, brand, puin, pijn, schrik. Lawaai.

Maar... dat lawaai was er al.

En de bommen ook, niet eens zo heel ver hiervandaan. Vliegveld Waalhaven lag dan wel aan de andere kant van Rotterdam, maar toch was het Rotterdam. Onze stad.

Nog steeds klonk het gedempte geluid van opgewonden stemmen op straat. Bij de burens onder ons stond de radio hard aan. Nu zou iedereen het weten: Rotterdam was aangevallen!

Oorlog. Hoe vaker mijn gedachten het woord vormden, hoe abstracter het werd. Want wat was dat nu eigenlijk, oorlog? Niemand die ik kende was zo oud dat hij of zij een oorlog had meegemaakt. In Nederland was het al meer dan honderdvijftig jaar vrede.

En niemand wist wat we moesten doen nu er bommen op onze stad vielen.